

Друштво аграрних
економиста Србије

Тематски зборник

Европска унија и Западни Балкан

-Изазови за агропривреду Србије: Шта нам је чинити ?

Уредници

...

Миладин М. Шеварлић
Данило Томић

Београд, 2008.

Друштво аграрних економиста Србије, Београд
Serbian Association of Agricultural Economists, Belgrade

Регионална привредна комора, Нови Сад
Regional Chamber of Commerce, Novi Sad

Европска унија и Западни Балкан
- Изазови за агропривреду Србије:
Шта нам је чинити?

European Union and Western Balkan
- Challenges for Agrarian Economy of Serbia:
What are we going to do?

Тематски зборник
Thematic Proceedings

Уредници / Edited by
Миладин М. Шеварлић / Miladin M. Ševarlić
Данило Томић / Danilo Tomić

Београд, 2008.

**CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

338.43 (4-672 ЕУ) (082)

**ДРУШТВО аграрних економиста Србије .
Саветовање (2008 ; Београд)**

Европска унија и западни балкан : изазови
за агропривреду Србије : шта нам је чинити ? :
тематски збраник / уредници Миладин М.
Шеварлић, Данило Томић = European Union and
Western Balkan : challenges for agrarian economy of
Serbia : what are we going to do ?
: Thematic Proceedings / Edited by
Miladin M. Ševarlić, Danilo Tomić, -
- Београд : Друштво
аграрних економиста Србије ; Нови Сад :
Регионална привредна комора, 2008 (Београд :
Копи комерц). – 97 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. – Стр. 7-8 : Предговор / Драган
Лукач, Миладин М. Шеварлић, – Напомене и
библиографске референце уз текст. –
Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-86087-10-2

1. Шеварлић, Миладин М. [уредник] [аутор
додатног текста]

а) Европска унија – Аграрна политика –
Зборници б) Пољопривреда - Интеграција -
Балканске државе - Зборници с) Србија –
Аграрна политика – Зборници

COBISS.SR-ID 150503692

Садржај

Страна

Шеварлић М., Лукач Д. Предговор	7
Петровић М. Поздравна реч	9
УВОДНИ РЕФЕРАТИ	13
Милосављевић С., Милошевић Мирјана, Миловановић М. Пољопривреда Србије и међународне интеграције	13
Томић Д., Шеварлић М. М., Лукач Д. Агропривреда Србије, земаља ЦЕФТА и ЕУ - компарације и проблеми интеграције наше агропривреде	21
Живадиновић Б. ЗАП ЕУ: искуства нових држава чланица и перспективе агропривреде Србије	35
Марковић Катарина Мере буџетске подршке пољопривреди у Србији и ЕУ - компарације и могућности усклађивања	49
Васиљевић Зорица, Шеварлић М. М., Филиповић Н., Раховић Д. Увођење књиговодства на породична пољопривредна газдинства у Србији	57
Виг З., Гајинов Тамара Правни третман генетички модификованих организама у ЕУ и Србији	73
ДИСКУСИЈА	87
• Шеварлић М. М.	89
• Живадиновић Б.	89
• Простран М.	91
• Петровић Ј.	92
• Живадиновић Б.	94
• Крстин Б.	94
• Шеварлић М. М.	95
• Томић Д.	95
• Шеварлић М. М.	96
Препоруке и предлози мера	97

ПРАВНИ ТРЕТМАН ГЕНЕТИЧКИ МОДИФИКОВАНИХ ОРГАНИЗАМА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ И СРБИЈИ

Виг З., Гајинов Тамара¹

Резиме

Увођење генетички модификованих производа у људску и животињску исхрану представља нову појаву у нашем животу која има одређене утицаје на људско здравље и животну средину. Због тога је од изузетног значаја да се оно код нас детаљно регулише у складу са европским стандардима. У овом раду дат је преглед најважнијих правних прописа у ЕЗ и Србији који се односе на употребу ГМО и производа од њих, њихово увођење у производњу и стављање у промет, процедуре за процену ризика, потом праћење и обележавање, као и на питање какав утицај ГМО и производи од њих могу имати на животну средину.

Кључне речи: генетички (генетски) модификовани организми, правна регулатива, Србија, ЕЗ.

1. Увод

Последњих тридесет година, дошло је до праве револуције у могућностима измене облика живота, применом модерне биотехнологије. Научници су успели да пренесу читаве гене из једне врсте у другу, па су тако, добијени организми познати као *живи модификовани организми*, *генетички модификовани организми*², (у даљем тексту: ГМО) или *трансгени организми*. Генетичка основа ових организама је промењена употребом технологије рекомбинантне ДНК, вештачким путем у лабораторијама. Најчешћи такви производи су соја, кукуруз и уљана репица. Производња генетички модификоване хране у научној јавности има подједнак број присталица као и противника. Циљ генетичке модификације је стварање нових и квалитетнијих врста које ће побољшати људску, али и животињску исхрану. Упркос бројним отпорима, нова технологија је наставила развој и генетички модификоване биљке су ушле у комерцијалну производњу, а храна добијена од њих постала је саставни део исхране становништва у свету.³ Модерна биотехнологија утиче на повећање квалитета, нутритивних карактеристика

¹ Др Золтан Виг, доцент (jogasz@gmail.com), дипл. правник Тамара Гајинов, сарадник у настави (gant@nadlanu.com), Факултет за европске правно-политичке студије, Двор 2, 21208 Сремска Каменица.

² Правни прописи у Србији користе израз "генетички", док је у стручној литератури у употреби углавном израз "генетски".

³ Види: Поповић (2005), Николић (2000).

приноса и толеранције на стрес код усева, унапређење резистенције на болести, пестициде и хербициде. Ипак, постоје бројна контраверзна питања и дилеме везане за процес генетске модификације, као што су употреба организама добијених на овај начин у људској исхрани, утицај на животну средину, па и одређена етичка питања, као и проблем њиховог обележавања.⁴ ГМО су постали стварност савременог друштва. Стога је неопходно да све државе израде одговарајући законски и административни оквир ради успостављања и примене одређених стандарда и правила у раду са ГМО.

2. Извори права

Најзначајнији инструмент у законодавству Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) који регулише намерно пуштање у животну средину ГМО и производа који садрже или су састављени од њих је *Упутство 2001/18/ЕЗ*. Овај пропис се у суштини односи на намерно експериментално увођење у животну средину и увођење на тржиште. Њиме се првенствено гарантује заштита људског здравља и животне средине. Питање увођења на тржиште регулисано је и *Уредбом ЕЗ 1829/2003*. Коришћење ГМО у затвореним системима нормирано је *Упутством 90/219/ЕЕЗ*, док се правна основа за праћење и обележавање ових организама налази у *Уредбама ЕЗ 1829/2003* и *ЕЗ 1830/2003*. Осим ових прописа, важна је и *Уредба ЕЗ 1946/2003* која регулише прекогранични промет ГМО.

Најопштији правни оквир за регулисање ове материје у Србији, постављен је члановима 68 и 74 *Устава*, у којима се наводи да свако има право на заштиту свог физичког и психичког здравља, као и право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању.⁵ Детаљније је ова материја регулисана *Законом о генетички модификованим организмима* из 2001. године (у даљем тексту: *Закон*)⁶, углавном хармонизованим са до тада важећом регулативом ЕУ. Са обзиром да је овај *Закон* прузет са савезног нивоа, постоје извесни недостаци за његову адекватну примену, тако између осталог, нису јасно дефинисане надлежности инспекцијске службе, као ни увоз и извоз ГМО и производа од ГМО. Подзаконски акти којима се детаљније регулишу производња, промет и ограничена употреба ГМО су *Правилник о увођењу у производњу генетички модификованих организама и производа од генетички модификованих организама*⁷, *Правилник о стављању у промет генетички модификованих*

⁴ Види: Којић (2006), Нешић.

⁵ Устав Републике Србије, Сл. гл. РС, бр. 83/2006.

⁶ Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001 и Сл. гласник РС, бр. 101/2005.

⁷ Сл. лист СРЈ, бр. 62/2002 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003.

организама и производа од генетички модификованих организама⁸, потом Правилник о ограниченој употреби генетички модификованих организама⁹, као и Правилник о садржини и подацима Регистра генетички модификованих организама и производа од генетички модификованих организама¹⁰.

Наша земља је ратификовала и Картагена протокол о заштити биолошког диверзитета од негативних ефеката проузрокованих употребом живих модификованих организама. Овај Протокол садржи више правила која обезбеђују сигуран трансфер, руковање и коришћење генетички модификованих организама. Протокол подразумева две одвојене процедуре, које су постављене тако да пружају сигурност да ће земље увознице добити потребне информације на којима ће заснивати одлуку да ли да увезу одређени генетички модификован организам или не.¹¹ Потписнице овог акта су у обавези да своју легислативу ускладе са одредбама Протокола. Ово је био један од разлога за израду Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима (у даљем тексту: Нацрт предлога закона) у Србији, који је хармонизован са најновијим стандардима ЕУ.¹² У њему су дефинисани услови употребе ГМО у затвореним системима, намерно увођење ГМО у животну средину, стављања у унутрашњи и спољнотрговински промет, руковања, паковања, превоза, транзита преко територије Србије, прераде, обележавања, спречавања и отклањања могућих нежељених ефеката при раду са ГМО, одговорности за штету при недозвољеној употреби ГМО, инспекцијски надзор, као и формирање и рад Националног савета за биолошку сигурност¹³ (у даљем тексту: НСБС).¹⁴

3. Употреба, увођење у производњу и стављање у промет ГМО и производа од њих

Упутство 2001/18/ЕЗ дефинише ГМО, као организам, изузев људских бића, у којем је генетска материја измењена, тако да се то иначе не појављује у природи са спајањем и/или природном реконбинацијом.¹⁵ На сличан начин

⁸ Исто.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ Види: Поповић (2005).

¹² Текст нацрта се налази на web site Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства www.minipolj.sr.gov.yu/download/Predlogzakonaogmo.pdf

¹³ Улога овог Савета, у чији састав улазе истакнути стручњаци из ове области, би требало да буде праћење стања и развоја у области рада са ГМО, као и пружање стручне помоћи надлежном органу у спровођењу прописа.

¹⁴ Види: Чланови 33-36 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

¹⁵ Види: Члан 2, дела А Упутства 2001/18/ЕЗ. Види исто: Holland, Pope (2004:110).

то чини и наш Закон који дефинише ГМО као организам, осим људског, чија је генетичка основа промењена употребом технологије рекомбинантне ДНК.¹⁶

Као што је већ наведено, у ЕУ се Упутством 2001/18/ЕЗ регулише питање и процедура увођења ГМО и производа који садрже или су састављени од генетички модификованих организама.¹⁷ Део Б овог Упутства садржи процедуру везану за експериментално увођење ГМО и производа који садрже или су састављени од ГМО у животну средину. Лице које жели да уведе ГМО у животну средину за експерименталне сврхе мора добити писмено одобрење од надлежног националног органа државе чланице на чијој ће се територији изводити експеримент.¹⁸ Након добијања тог одобрења врши се у истој држави чланици процена ризика који ГМО може да има на животну средину и људско здравље.¹⁹ Док остале државе чланице и Европска комисија имају право да преиспитају одлуку надлежног националног органа.²⁰

Део Ц истог Упутства се бави са питањем увођења ГМО и производа који садрже или су састављени од ГМО на тржиште. Према овом пропису, привредна друштва која желе увести ГМО на тржиште морају прво набавити писмено одобрење за то од надлежног органа државе чланице.²¹ Такав производ се дефинише као „производ који садржи ГМО“.²² Прописана процедура за пласирање ГМО на тржиште обавезује све државе чланице. Основа за ово је принцип слободног протока роба на целом тржишту ЕУ. Захтев за увођење, „нотификација“ (енгл. *notification*) се прво подноси надлежном националном органу државе чланице.²³ Такав захтев мора да садржи целовиту евалуацију ризика на животну средину.²⁴ Пошто је национални орган примио захтев, издаје мишљење (*opinion*), у форми „извештаја о процени (ризика)“ (*assessment report*).²⁵ Он може бити позитиван или негативан. Уколико је негативан, друштво које је предало захтев има могућност да преда нови (који се односи на исти ГМО) у другој држави чланици. Њен орган има могућност да изда позитиван извештај,²⁶ и обавести

¹⁶ Види: Члан 2 став 1 Закона о генетичким модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

¹⁷ Види: O'Rourke (2005:176 - 79), Macaolain (2007: 248), Cain (2003:51 - 54).

¹⁸ Види: Члан 6, Б дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

¹⁹ Види: Члан 6, Б дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁰ Види: Члан 11, Б дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²¹ Види: Члан 13 став 1, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²² Види: Члан 2 став 2, А дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²³ Види: члан 6 и види исто став 32 Преамбуле Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁴ Види: Члан 6 став 2 тачка б, види исто став 33 Преамбуле Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁵ Види: Члан 14 став 2, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁶ Види исто: Чланови 36 и 38 преамбуле Упутства 2001/18/ЕЗ.

друге државе чланице и Европску комисију.²⁷ Оне након разматрања извештаја имају могућност да наведу примедбе.²⁸ Уколико их не буде, надлежни орган државе чланице који је издао оригинални извештај издаје дозволу за пласирање производа на тржиште.²⁹ С обзиром да се ради о јединственом тржишту, то аутоматски значи да се производ слободно може пласирати на целој територији ЕУ.³⁰ Дозвола траје највише десет година и може се обновити уколико су испуњени одређени услови.³¹

Као што је наведено, процена ризика је део поступка за добијање дозволе пласирања ГМО и производа који садрже или су од њих састављени. Крајњи циљ процене ризика је да се идентификује и процени могућност штетног ефекта ГМО на животну средину. Ово подразумева посредан или непосредан дугорочни утицај на људско здравље и животну средину, који може бити последица намерног увођења на тржиште. Процена ризика на животну средину такође захтева анализу начина на који се ГМО развијао и контролу потенцијалног ризика повезаног са новим генетичким производима.³² Методологија процене ризика, садржана у *Анексу II Упутства 2001/18/ЕЗ*, се заснива на: идентификацији карактеристика ГМО које могу проузроковати штетне последице, процени потенцијалних последица штетних ефеката, оцени ризика који је повезан са сваком идентификованом карактеристиком ГМО, примени стратегија контроле ризика који произлазе из намерног увођења на тржиште, као и одређивање свеукупног ризика ГМО. *Упутство* даје могућност државама чланицама да привремено забране или ограниче коришћење и/или продају производа на својој територији уколико постоји оправдани разлог да он представља ризик по људско здравље или животну средину.³³

Док се *Упутство 2001/18/ЕЗ* односи на ГМО и на производе који садрже или су састављени од њих, дотле се *Уредба ЕЗ 1829/2003* примењује код пласмана ГМО, намирница који их садрже (или се састоје) или су из њих добијени а користе се у људској исхрани и као сточна храна, на тржишту ЕУ.³⁴ Према основним начелима *Уредба* прописује да производи не смеју да имају штетан ефекат на људско здравље, животиње, или животну средину, да

²⁷ Види: Члан 13 став 1, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁸ Види: Члан 15, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

²⁹ Види: Члан 15 став 3, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

³⁰ Види: *Мастаолаин* (2007:248 - 49).

³¹ Види: Члан 15 став 4 Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ. Ови услови су наведени у члану 17, Ц дела Упутства 2001/18/ЕЗ.

³² Види: Члан 22 Упутства 2001/18/ЕЗ.

³³ Види: Члан 23 став 1 Упутства 2001/18/ЕЗ. На ову клаузулу су се већ позвале неке државе чланице, као нпр. Аустрија, Француска, Немачка, итд.

³⁴ Види: Чланови 3 и 15 Уредбе ЕЗ 1829/2003. Види и став 7 Преамбуле Уредбе ЕЗ 1829/2003. Овим питањем се бави исто: *О'Rourke* (2005:182-85).

обману корисника или потрошача.³⁵ Примарни циљ *Уредбе* је да се обезбеди висок степен заштите људског живота и здравља, здравља и добробити животиња, заштите животне средине и интереса потрошача тако да у исто време несметано и ефикасно функционише унутрашње тржиште. Исто тако да одреди процедуре за ауторизацију и надзор генетички модификоване хране и сточне хране, као и да одреди правила означавања овакве хране и сточне хране.³⁶ Осим ових циљева *Уредба* уводи централизовану, јединствену и транспарентну процедуру за пласирање на тржиште, без обзира да ли се ради о ГМО самом по себи, или о прехрамбеним или сточно-прехрамбеним производима насталих од ГМО. Ово значи да привредници могу поднети јединствени захтев ради добијања дозволе за пласирање ГМО и за све облике располагања њима (култивацију, увоз, прераду, итд.).³⁷ Захтев (*application*) за одобрење пласирања на тржишту горе наведених производа се прво подноси надлежном органу државе чланице где ће се најпре производ појавити.³⁸ *Уредба* тачно прописује који су неопходни садржајни елементи и додаци таквог захтева.³⁹ Након пријема захтева надлежни национални орган мора обавестити „EFSA“.^{40 41} Захтев и свака додатна информација поднесена од стране подносиоца захтева мора бити доступна „EFSA“. Она има обавезу да проследи информацију о захтеву државама чланицама и Европској комисији.⁴² Након тога „EFSA“ је обавезна да да мишљење у року од шест месеци. Овај рок може бити продужен ако „EFSA“ тражи додатне информације од подносиоца захтева.⁴³ „EFSA“ мора проследити своје мишљење Европској комисији и државама чланицама и подносиоцу захтева.⁴⁴ Мишљење „EFSA“ мора бити доступно јавности, тако да она може да даје своја опажања.⁴⁵ У року од три месеца од пријема мишљења „EFSA“,

³⁵ Види: Чланови 4 и 16 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

³⁶ Види: Члан 1 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

³⁷ Ако се само и једна од ових намена односи на храну, све намене (култивација, прерада, итд.) се могу третирати под Уредбом ЕЗ 1829/2003. Види: Члан 16 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

³⁸ Види: Члан 5 став 2 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

³⁹ Види: Члан 5 став 3 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴⁰ „EFSA“ – „European Food Safety Authority“ [Европска агенција за безбедност хране] је независна агенција (од органа и чланица) чији управни одбор именује Европска комисија након консултације са Парламентом (а њеног извршног директора именује управни одбор). Задатак ове Агенције је првенствено процена и информисање о ризицима везаним за храну. Види: www.efsa.europa.eu Види исто: Goodburn (2001:15), Macraolain (2007:249).

⁴¹ Види: Члан 5 став 2 тачка а Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴² Види: Члан 5 став 2 тачка б Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴³ Види: Члан 6 став 1 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴⁴ Види: Члан 6 став 6 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴⁵ Види: Члан 6 став 7 Уредбе ЕЗ 1829/2003. Иначе, Упутство за процену ризика ГМ биљака и из њих произведене хране и сточне хране је усвојено од стране „EFSA“ и доступно је на њеном web site.

Европска комисија узимајући га у обзир, доноси предлог за одобравање или одбијање захтева.⁴⁶ Предлог Европске комисије мора бити одобрен од стране квалификоване већине држава чланица у оквиру председавајућег Комитета за ланац исхране и животињско здравље, састављеног од представника држава чланица. Ако Комитет да позитивно мишљење Европска комисија усваја одлуку. Уколико мишљење буде негативно Европска комисија даје предлог да се одлука да на усвајање Савету министара који одлучује квалификованом већином. Ако се Савет министара не огласи у року од три месеца или нема квалификоване већине за усвајање, Европска комисија усваја одлуку.⁴⁷ Она мора бити објављена, а производи који су одобрени, уносе се у јавни Регистар генетички модификоване хране и сточне хране. Одобрење важи десет година. После истека рока оно се може продужити за још десет година.⁴⁸

Наш Закон регулише услове за ограничену употребу, увођење у производњу и стављање у промет ГМО и производа од ГМО, као и услове и мере за спречавање и отклањање нежељених ефеката приликом ограничене употребе, производње и промета ГМО и производа од њих. Поступак издавања одобрења за ограничену употребу, увођење у производњу или стављање у промет ГМО и производа од њих, покреће се на основу пријаве ствараоца, корисника (или њиховог овлашћеног заступника у нашој земљи, уколико се ради о страним ГМО и производима од њих).⁴⁹ Подносилац пријаве обично доставља одговарајућу количину материјала, ради испитивања ГМО или производа од њих, које врши овлашћена стручна организација према прописаним методама, при чему након успешно извршених радњи доставља своје налазе и мишљења надлежној државној организацији.⁵⁰ ⁵¹ Након тога, под условом да су процене стручне организације позитивне, надлежна државна организација доноси решење којим се одобрава ограничена употреба, стављање у промет и увођење у производњу ГМО и производа од њих, при чему утврђује време трајања одобрења.⁵² Све ГМО и производе од њих, за које је издато решење о ограниченој употреби, увођењу у производњу или стављању у промет надлежна државна организација уписује у Регистар.⁵³ Тако да сваки нови ГМО или производ од ГМО који садржи или се састоји од истих ГМО или

⁴⁶ Види: Члан 7 став 1 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴⁷ Види: Члан 35 Уредбе ЕЗ 1829/2003. За поступак види: Одлука Савета 1999/468/ЕЗ.

⁴⁸ Види: Члан 7 ставови 4 и 5 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁴⁹ Види: Члан 4 Закона о генетички модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

⁵⁰ То је надлежни државни орган који обавља послове из области пољопривреде.

⁵¹ Види: Члан 4 став 2 Закона о генетичким модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

⁵² Види: Члан 9 Закона о генетички модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

⁵³ Види: Члан 11 Закона о генетички модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

комбинације ГМО, а који је намењен за другачију употребу, од оне која је решењем одобрена, мора бити поново пријављен и одобрен. Списак свих ГМО и производа од њих за које је издато решење за ограничену употребу, увођење у производњу или стављање у промет се објављује у службеном гласилу. Након добијања решења подносилац пријаве може отпочети ограничену употребу, увођење у производњу или стављање у промет ГМО и производа од њих, при чему се ово право не може пренети на друго лице.⁵⁴ Поменута процедура код нас је веома слична оној у ЕУ, са тим да је процедура за процену ризика је регулисана правилником.

Нацрт предлога закона прописује поступак за издавање лиценце за употребу ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО у затвореним системима. Процедура отпочиње подношењем пријаве правног лица, које мора имати формирано стручно тело за процену ризика приликом употребе ГМО или производа од ГМО у затвореним системима и мора испуњавати потребне стручне и техничке услове.⁵⁵ Лиценца се може издати за једну или више категорија степена ризика од укупно четири.⁵⁶ Класификација употребе ГМО у затвореним системима на одређене степене ризика спроводи се на основу испуњености прописаних мера сигурности и прописаних услова.⁵⁷ Надлежни орган у Регистар уводи сва правна лица која су добила лиценцу.⁵⁸

Према истом *Нацрту* код увођења у животну средину ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО предвиђа се да је подносилац пријаве за намерно увођење ГМО у животну средину дужан да изради *процену ризика*, чији би се садржај и опсег, као и методологија детаљније уређивали правилником који доноси надлежни орган.⁵⁹

Приликом подношења пријаве за намерно увођење ГМО у животну средину лице је дужно да поред тога изради и *план надзора*.⁶⁰ Подносилац пријаве дужан је да пре започињања намерног увођења ГМО у животну средину изради и *план мера* који ће се примењивати у случају инцидента, а који одобрава надлежни орган у складу са правилником.⁶¹ У случају да подносиоцу пријаве постану доступни подаци о било којој измени или ненамерној промени уведеног ГМО, који могу имати утицаја на процењени

⁵⁴ Види: Чланови 14-15 Закона о генетички модификованим организмима (Сл. лист СРЈ, бр. 21/2001).

⁵⁵ Види: Члан 13 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ Види: Члан 12 став 6 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

⁵⁹ Види: Члан 15 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

⁶⁰ Види: Члан 16 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

⁶¹ Види: Члан 17 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

ризик по људско здравље и животну средину, после давања одобрења од стране надлежног органа или ако су нови подаци о таквом ризику постали доступни за време док надлежни орган разматра пријаву, подносилац је дужан да: предузме мере неопходне за заштиту људског здравља и животне средине, обавести надлежни орган о било којој измени, као и о ненамерној промени или доступној новој информацији, и да измени критеријуме, у циљу заштите људског здравља и животне средине, специфициране у пријави.⁶²

За стављање у промет ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО је такође потребно одобрење. Процедура је и у овом случају израда процене ризика и плана надзора за стављање у промет.⁶³ *Нацрт предлога закона* предвиђа да ГМО или производи који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, за које је издато решење којим се одобрава намерно увођење у животну средину или стављање у промет, надлежни орган уписује у Регистар.⁶⁴ У Регистру се води евиденција о издатим одобрењима за намерно увођење ГМО у животну средину и стављање у промет ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО. Према *Нацрту*, надлежни орган правилником прописује садржину, податке, начин на који се воде регистри као и начин одређивања трошкова исписа.⁶⁵ Надлежни орган објављује у службеном гласилу списак ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, за које је издато решење којим се одобрава намерно увођење у животну средину у комерцијалне сврхе или стављање у промет.⁶⁶

Важна карактеристика поменутих поступака јесте принцип учешћа јавности који предвиђа *Нацрт предлога закона*, а у складу са постојећим правним стандардима ЕУ.⁶⁷ На овај начин би се обезбедила и гарантовала већа транспарентност и константно информисање јавности.

4. Праћење и обележавање ГМО

Циљ праћења је да се омогући слеђење производа кроз производњу и ланац дистрибуције. Овим питањем се у ЕУ бави *Уредба ЕЗ 1830/2003* о обележавању и праћењу ГМО, намирницама и сточној храни која је произведена од ГМО.⁶⁸ Ова *Уредба* обавезује сва лица која пласирају производ на тржиште или која примају производ који је пласиран на тржишту

⁶² Види: Члан 18 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима.

⁶³ Види: Члан 22 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима.

⁶⁴ Види: Члан 37 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима.

⁶⁵ Види: Члан 37 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима.

⁶⁶ Види: Члан 38 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима.

⁶⁷ Види: Члан 11 *Нацрта предлога закона* о генетички модификованим организмима. Везано за учешће јавности види исто: Ђорђевић, Ђерег (2006:50-51).

⁶⁸ Види: O'Rourke (2005:185-86).

ЕУ,⁶⁹ да омогуће идентификацију свог снабдевача и привредног друштва коме је производ испоручен.⁷⁰ Уколико се производ састоји или садржи ГМО,⁷¹ правила праћења прописују да у првој фази пласирања на тржиште производа који садржи или се састоји од ГМО оператер мора да обезбеди пренос одређених информација у писменој форми оном који прима производ.⁷² И током свих следећих пласмана потребно је да се ове информације преносе међу оператерима у писменој форми.⁷³ Ако се ради о ГМО производу⁷⁴ потребна је такође писмена размена одређених информација међу оператерима.⁷⁵ У оба горе наведена случаја, оператери морају чувати податке пет година од сваке трансакције и да омогуће идентификацију свих оператера којима су производи били доступни.⁷⁶ Државе чланице имају обавезу да обезбеде проверу спровођења ове Уредбе, тј. да између осталог обезбеде инспекцијски надзор.⁷⁷

Према новим прописима ЕУ је обавезно обележавање ГМО, као и производа који садрже или су састављени од њих.⁷⁸ Упутством 2001/18/ЕЗ се предвиђа да земље чланице предузму све неопходне мере како би обезбедиле обележавање ГМО, као и производа који садрже или су састављени од њих, у свим сегментима технолошког процеса укључујући и стављање у промет.⁷⁹ Обележавање информисе потрошача и корисника производа, дајући им могућност избора на основу постојећих информација.⁸⁰ Уредба ЕЗ 1830/2003 прописује да сви овакви производи морају носити натпис: „производ садржи генетички модификоване организме“.⁸¹ Када се ради о ГМ намирницама и сточној храни, Уредба ЕЗ 1829/2003 предвиђа специфичне услове обележавања. Тако се на њима мора назначити да су „генетички модификовани“ (*genetically modified*) или да су „произведени од генетички

⁶⁹ Уредба таква лица назива „оператером“. То могу бити сва физичка или правна лица, али се мора нагласити да крајњи потрошач не спада под ово. Види: Члан 3 став 5 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁰ Види: Члан 4 став 4 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷¹ У том случају се односи члан 4 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷² Види: Члан 4 став 1 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷³ Види: Члан 4 став 2 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁴ У ком случају се односи члан 5 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁵ Као што је назначење сваког састојка хране који је произведен од ГМО, назначење сваког материјала или адитива сточне хране који је произведен од ГМО, и у случају производа код којег не постоји листа састојака, мора се навести да је производ произведен од ГМО. Види: Члан 5 став 1 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁶ Види: Члан 4 став 4 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁷ Види: Члан 9 став 1 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁷⁸ У вези обележавања види: Goodburn (2001:131), Holland, Pope (2004:117).

⁷⁹ Види: Берени (2005:92).

⁸⁰ Види: Став 4 преамбуле Уредбе ЕЗ 1830/2003.

⁸¹ Види: Члан 4 став 6 Уредбе ЕЗ 1830/2003.

модификованог [ту је наведено име састојка]“, итд.⁸² Не сме се заборавити да се на генетички модификоване намирнице и сточну храну односе и други прописи ЕУ исто као и релевантни национални прописи.⁸³

Код нас *Нацрт предлога закона* предвиђа да је корисник, односно лице које ставља у промет ГМО или производе који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, дужно да обезбеди лицу које прихвата ГМО или производе од ГМО неопходне податке у писаној форми, а у складу са принципом следљивости.⁸⁴ То су: у случају производа који садрже и/или се састоје од ГМО информација да производ или неки његови састојци садрже или се састоје од ГМО, као и јединствени код додељен ГМО које производ садржи или од којих се састоји. Ако је производ добијен од ГМО назнаку сваког од састојака хране који су произведени од ГМО, као и назнаку сваке од компоненти хране за животиње или адитива произведених од ГМО. Када се ради о производу код којег не постоји листа састојака, потребно је обезбедити назнаку да је производ добијен од ГМО.⁸⁵ Код стављања у промет ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од њих, продавац (оператер) је дужан кориснику доставити документацију са претходно наведеним подацима⁸⁶ Корисник, односно лице које ставља у промет ГМО или производе који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, дужно је да води базу података и осигура поступак који ће омогућити праћење и идентификацију свих оператера, изузев крајњег корисника, за период од пет година од сваког стављања у промет.⁸⁷

Када говоримо о начину обележавања код нас, *Нацрт предлога закона* предвиђа да ГМО или производи који се састоје и/или садрже и/или су добијени од њих, за које је издато решење за стављање у промет морају бити обележени. Ознака мора садржати и јединствен идентификациони код. Ова обавеза не постоји уколико производ има у траговима, не више од прага прописаног правилником, ГМО са листе одобрених ГМО, а та контаминација је ненамерна и технолошки неизбежна. Начин и правила обележавања, би детаљније регулисао надлежни орган правилником. Обележавање мора бити конзистентно и при њему се морају избећи неоправдане разлике у приказивању ризика у односу на друге производе.⁸⁸

⁸² Види: Члан 13 став 1 Уредбе ЕЗ 1829/2003.

⁸³ Види: Holland, Pope (2004:117).

⁸⁴ Види: Члан 28 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

⁸⁵ Исто.

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Исто.

⁸⁸ Види: Члан 27 Нацрта предлога закона о генетички модификованим организмима.

5. Закључак

Без обзира што производња генетички модификоване хране у научним круговима, али и широј јавности има подједнак број присталица као и противника, напредак модерне биотехнологије из дана у дан помера границе људских достигнућа. Један од услова за успешно прилагођавање овој појави јесте изградња адекватне и савремене законске регулативе. На жалост важећи Закон не регулише детаљно ову проблематику, па је након његовог доношења уследило допуњавање правилницима, који у суштини само попуњавају његове празнине. Стога је далеко свеобухватнији и комплекснији са својим решењима *Нацрт предлога закона* који нуди одговоре на знатно шири дијапазон питања, узимајући при томе у обзир и у међувремену донете прописе ЕУ. У случају да се овај *Нацрт* усвоји, сврстали би се у круг земаља са напредном и прогресивном правном регулативом, спремном да следи константне иновације из области биотехнологије. Наравно, то би био само један од корака на пољу хармонизације легислативе са постојећим ЕУ прописима. Када би као резултат усвајања *Нацрта* ушао у примену и принцип учешћа јавности, наше друштво би могло слободно и јасно да формира свој став о правном третману ГМО. Јер су, само транспарентност и демократичност, прави начини да ухватимо корак са временом, свесно и озбиљно одговоримо европским захтевима и заједнички решимо ово комплексно и важно питање.

Литература

1. Берењи Ј. (2005): Стање и перспективе трансгених биљака у Европи, weather.com/~ambassadors/new_site/srp/images/stories/Papers/03-04.pdf, посећено: 29.05.2008.
2. Cain, B. (2003): *Legal Aspects of Gene Technology*, Sweet and Maxwell, London.
3. Ђорђевић, С., Ђерег, Н. (2006): Архуска конвенција у Републици Србији, учешће јавности у процесу доношења одлука о животној средини, www.rec.org/.../national/prducts/serb_brocure_on_a_to_i_and_pp_for_ngos_and_%20public.pdf, посећено: 28.05.2008.
4. Goodburn K. ed. (2001): *EU Food Law*, Woodhead Publishing Limited, Cambridge.
5. Holland D., Pope H. (2004): *EU Food Law and Policy*, Kluwer Law International, The Hague.
6. Којић В. (2006): *Нацрт закона о ГМО*, Гласник Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства, бр. 8.

-
7. Macmaolain, C. (2007): EU Food Law – Protecting Consumers and Health in a Common Market, Hart Publishing, Portland.
 8. Нешић Б.: Изазови генетски модификоване хране, www.pravoslavije.org.yu/broj/926/tekst/izazovi-genetski-modifikovane-hrane/print/lat, посећено: 31.01.2008.
 9. Николић М. (2000): Генетски модификована храна као ризик по здравље људи, www.consumer.org.yu/saveti/hrana/ge/ekons1.htm, посећено: 3.6.2008.
 10. O'Rourke, R. (2005): European Food Law, Sweet and Maxwell, London.
 11. Поповић Ч. (2005): Рај и пакао биотехнологије, www.danas.co.yu/20050516/terazije1, посећено: 11.05.2008.
 12. Поповић Ч. (2006): Узгој генетски модификованих биљака дозвољен, али уз контролу државе, www.kontra-punkt.info/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=55250, посећено: 28.05.2008.
 13. Тарасјев А., Стојковић О., Црнобраћа-Исаиловић Ј.: Етички аспекти рада националног одбора за биосигурност, www.dgsgenetika.org.yu, посећено: 28.05.2008.

LEGAL REGULATION OF GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS IN THE EUROPEAN UNION AND SERBIA

Vig Z., Gajinov Tamara⁸⁹

Summary

Introduction of genetically modified products into human and animal nutrition represents a new moment that certainly has effects on human health and environment. Therefore, it is of great importance to regulate this field in Serbia in accord with European standards. The authors in this work give an overview of the most important legal provisions related to this field in the EU and Serbia. The authors discuss issues like authorization of experimental release of GMOs into the environment, authorization of placing on the market of GMOs, placing on the market of GMO food and feed or food and feed products containing or consisting of GMOs, environmental risk assessment procedure, traceability and labeling of GMOs.

Key words: genetically modified organisms, legal regulation, Serbia, EU.

⁸⁹ Dr Zoltan Vig, senior lecturer (jogaszz@gmail.com), Tamara Gajinov, assistant lecturer, (gant@nadlanu.com), Faculty for European Studies of Law and Political Science, Dvor 2, 21208 Sremska Kamenica, Republic of Serbia.
